

Det norske Arbeiderpartis 54. landsmøte
Oslo, 5. november 1992

Statsminister
Gro Harlem Brundtland

Med forbehold om endringer

SOSIALDEMOKRATIETS UTFORDRINGER

I Arbeiderpartiet tror vi på menneskenes muligheter til selv å skape sin historie. Vi er ikke prisgitt utviklingens usynlige krefter. Gjennom en felles politisk innsats kan vi selv forme vår framtid.

"Mer fellesskap" er tittelen på vårt sosialdemokratiske program for 90-åra. Målet vi har satt oss for dette viktige politiske tiåret er å utvikle et tryggere og mer rettferdig samfunn med arbeid til alle og økt livskvalitet for den enkelte.

De tyngste - og viktigste - løftene i oppbyggingen av det norske velferdssamfunn er tatt i fellesskap. Også veien videre må vi gå sammen. Den sosialdemokratiske modellen hvor vi forener den enkeltes frihet med fellesskapsløsninger, har vist seg å gi de beste resultatene. Åtti-åras høyrebølge og det økonomiske frisleppet slo feil. Det så vi ikke bare i Norge. Erfaringene taler sitt klare språk: Vi trenger mer fellesskap. Vi trenger en sterkere politisk styring. Vi trenger mer sosialdemokrati.

Ideene og verdiene samler oss. Det ser vi i den brede debatten vi har hatt ute i hele partiet. Vi bygger på menneskenes likeverd og omtanke for hverandre. Vi bygger på rettferdighet og solidaritet. Vi må ta felles ansvar. Vi vil et samfunn med små forskjeller, der alle får utvikle sine evner og krefter. Dette grunnlaget vil vi bygge videre på.

Noen hevder at de ikke kjenner Arbeiderpartiet igjen. Det er ikke slik det var før, sier de. Og det er riktig det. For Arbeiderpartiet kan ikke være akkurat slik det var, uten å stå på stedet hvil. Et politisk parti må leve med i det samfunnet som er, ikke i det som var. Et politisk parti må vise vei ut fra dagens situasjon. Med verdiene som målestokk og ideene som rettesnor.

Vi har viljen til å bygge landet gjennom felles løft. Men hver generasjon må gjøre sine erfaringer og finne fram til nye løsninger. Vi tegner ikke framtidens samfunn en gang for alle!

Og det minst av alt i en tid hvor diagnosen faktisk er like alvorlig som den er klar: Det kan gå den gale veien. Verdensøkonomien er i ulage. Europa opplever strid og krig i øst og uro i vest. Norden er inne i sin vanskeligste økonomiske periode siden andre verdenskrig. Arbeidsledigheten er også del av en internasjonal situasjon, hvor alle landene nå rammes av de svake konjunktorene. Dette er forhold vi også må ha med oss når vi skal analysere hvilke problemer vi står overfor.

Siden Regjeringen startet sitt arbeid for 700 dager

siden, har arbeidsløsheten i Norge økt med 14.000 - fra 112.000 til 126.000. Og det er vi i Regjeringen og Arbeiderpartiet de første til å beklage. Men vi bør da også se litt på hva som er skjedd i andre land i denne perioden; hvor ledigheten i Finland f.eks. har økt med 228.000; Sverige med 145.000 - og av dette tallet for Sverige har 120.000 kommet bare i løpet av det siste året. Dette bare viser hvilke store oppgaver vi alle står overfor. Årene som kommer vil stille samfunnet vårt overfor utfordringer som Norge ikke har møtt den siste generasjonen.

Det begynte så løfterikt for bare tre år siden. Den kalde krigen tok slutt, perestroika skjøt fart og Øst-Europa ble fritt. Muren falt; vi gledet oss og vi gråt. Vi sto ved et veiskille, men vi kom ikke særlig godt i gang. Fortsettelsen er blitt dyster.

For den kalde krigens slutt betød ikke at det ble fred i verden. Det ble flere borgerkriger, flere fordrevne, flere sultende og flere døde. Vi ser det på det afrikanske kontinent, i Mellom-Amerika, i Midtøsten og lenger øst. Det mørke teppet som dekket Øst-Europa og det tidligere Sovjetunion er revet vekk. Men vi fikk et nytt lappeteppes, og nye stridigheter; av nasjonaliteter, av etniske og religiøse konflikter. Øst for det tidligere jernteppet tegnes nå europakartet på nytt, og flere steder risses de nye grensene med blod.

Også historien skremmer. I den første verdenskrig så vi hva som kunne skje når utemmet nasjonalisme, uhemmet kapitalisme og usminket imperialisme ble sluppet løs. I mellomkrigstiden fikk vi virkningene, med arbeidsløshet og massenød skyllet inn over oss. Det svekket politikken legitimitet og brakte demokratiene i klemme. Og spenningene mellom autoritære, nasjonalistiske strømmer og de utsatte demokratiske systemene toppet seg i en forferdelig krig.

Dette er en historie vi ikke må glemme; en historie som ikke må innhente oss. I en periode med sterke endringer i landene omkring oss, må vi strekke ut hånden og styrke det politiske fellesskapet med våre sosialdemokratiske meningsfeller.

Når vi i disse dagene skal legge sluttsteinen på programarbeidet, må vi ha klart for oss hva utgangspunktet er. Det er ikke et samfunn uten mangler og skjevheter, men heller ikke er det et samfunn preget av armod.

Det er mye som er gjort. Bare for den siste regjeringsperioden vår, de 700 siste dagene fram til dette landsmøtet, kan vi legge fram et regnskap som over 117 sider viser små og store saker vi har løst. Men samtidig med at vi har lagt oppgaver bak oss, har vi nye utfordringer foran oss. Derfor må vi videre.

Vi har delt oppgaven mellom oss, Thorbjørn, Gunnar og jeg. I min innledning til programdebatten - som også må omfatte det Samepolitiske manifest - vil jeg konsentrere meg om det ideologiske utgangspunktet, om samfunnsanalysen som utkastet bygger på, og om hvilke svar den internasjonale og teknologiske utviklingen krever av oss.

Vi står overfor en vanskelig politisk jobb. Det er en

krevende oppgave å meisle ut en radikal og målrettet politikk i tråd med det samfunnssyn vi kjemper for. Men når har Arbeiderpartiet veket unna for å gå inn i sin tid, for å ta ansvar og søke løsning på problemene? Det har aldri vært vår vei.

Vår vei er å ta ansvar. Det programmet vi skal drøfte i dagene framover skal gi oss retningslinjene for den politikken vi vil føre.

Hva preger hverdagen og den perioden vi er inne i? Hvordan opplever vi samtiden og utsiktene fremover? Hva vet vi, hva aner vi og hva føler vi?

Her tror jeg det er noen stikkord som skiller seg ut: Forandring og usikkerhet - og for mange også uro og utrygghet.

Forslaget til partiprogram tar utgangspunkt nettopp i disse følelsene. Hvordan kan vi, i en tid så preget av rivende utvikling, sammen feste de politiske grepene? Hvordan kan vi sammen forstå og håndtere endringskrefter som griper inn på alle livets områder?

Ekseplene på disse endringene er mange og konkrete nok. Tenk bare på mediautviklingen med satelittene og fjernsynskanalenene, eller på oppfinnelsene og de nye hjelpemidlene innenfor medisinen. Her ledes ny teknologi, internasjonale kunnskapsoverføringer og kompliserte endringskrefter rett inn i din og min hverdag.

På noen ganske få år har vi også fått en ny arbeidsdeling mellom landene. Hvis vi ser oss rundt, hjemme i vår egen stue, eller på kjøkkenet; for ikke å snakke om på parkeringsplassene - ser vi at mesteparten av de forbruksartiklene vi omgir oss med, er laget i andre land. Mange varer som vi tidligere produserte selv, henter vi nå fra utlandet. Dette må vi betale for ved å selge til andre det vi selv kan produsere bedre eller billigere - og som utlendingene dermed vil kjøpe av oss.

Jo mer vi kjøper av varer som biler, radio-anlegg og videokamerar fra utlandet, jo oftere vi ferierer i syden - jo mer må vi få solgt til utlandet av varer som fisk, aluminium, olje og gass, eller tjenester som skipsfart og reiseliv.

Dette gjelder ikke bare hos oss. I USA lages det snart ikke fjernsynsapparater lenger. Dette viser at spesialisering og omstilling ikke bare er en utfordring for Norge og de små landene. Dette stiller oss overfor nye krav. Vi må tenke nytt og utnytte våre råvarer og evner på en bedre måte.

Slik er den åpne norske økonomien, og slik veves landene tettere sammen, i en gjensidig avhengighet. Det påvirker ikke bare hverdagen vår, det påvirker i stor grad også de mulighetene vi har til å styre vårt eget samfunn.

Ta sommerens hete politiske tema om nordmenns grensehandel i Sverige. Når svenskene senker avgiftene på bensin og andre varer, får det betydning for vår egen avgiftspolitik. Vi kan ikke øke de samme avgiftene, uten at det får konsekvenser for mange kjøpmenn langs grensa, og dermed også for norske arbeidsplasser.

Med den sterkere strømmen av varer og tjenester over

landegrensene som vi har sett utvikle seg de siste ti-årene, følger en økende betalingsstrøm og sterkere kapitalbevegelser mellom landene. Det påvirker våre muligheter til å styre kapitalen. Det sier litt om farten i datateknologiens tidsalder at det tar bare sekunder å flytte pengesummer kloden rundt, og ikke minst: Flytte penger fra valuta til valuta. Dermed har vi også fått et helt annet og mer gjennomgripende internasjonalt kapitalmarked, med nye behov og krav til internasjonale politiske styringsredskaper. Den valutauro og usikkerhet som vi opplevde tidligere i høst, viste hvordan et land kan komme opp i store vansker, og hvor viktig det vil være at landene her klarer å opptre i fellesskap for å beholde sin handlefrihet overfor disse kapitalkreftene.

Internasjonaliseringen av produksjon og forbruk har ført til en maktforskyvning til fordel for kapitalkreftene, på bekostning av politiske og demokratiske organer i det enkelte land. Vi ser det samme på område etter område. De nasjonale rammene for politisk og demokratisk styring strekker ikke til. Da må vi lete fram de nye redskapene og virkemidlene for å sikre den politiske styringen.

Programforslaget gir et helhetlig svar. De demokratiske kreftene må forenes på tvers av landegrensene. Det er sosialdemokratiets svar på de store internasjonale utfordringene. Utfordringer som direkte påvirker hverdagen for hver enkelt av oss, enten det truer våre arbeidsplasser eller skaper nye.

Vårt politiske arbeid på ulike plan - lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt - må forenes i ett grep: Det sosialdemokratiske grepet.

Noen partier, særlig SV og Senterpartiet, bygger nå sin politikk på troen om at vi kan klippe av disse forbindelsene og skjerme oss mot de internasjonale forandringene ved å reise gjerder mot omverdenen. Den veien tror vi ikke på. Vi kan velge hvordan vi vil samarbeide med andre land. Men vi kan ikke velge oss bort fra den internasjonale virkeligheten og fra påvirkningene som også når oss fra det som skjer i nabolandene og verden omkring oss.

I årene framover blir vi ikke mindre, men mer avhengig av å handle med andre. Skal vi kunne sikre verdiskapingen og øke sysselsettingen, må det skje ved at vi fortsatt deltar i den voksende verdenshandelen, en verdenshandel som må åpne seg for de fattige landene - og tjene også deres interesser og behov. Det er slik vi har bygget opp den velstand vi i dag har. Og det er bare slik vi kan skape arbeid til alle og trygge vårt velferdssamfunn framover.

Det er ikke noe alternativ for Norge å vende ryggen mot et åpnere internasjonalt samfunn. Hvorfor gikk det så fundamentalt galt både med miljøet og med den materielle utvikling i Øst-Europa? Jo, fordi de stengte seg inne, økonomisk og politisk. De mistet impulsene og mulighetene som et åpent samkvem med andre land kunne ha gitt dem.

Vi må aktivt ta stilling til og delta i det som skjer omkring oss. Vi må ta i bruk ny teknologi og bruke de mulighetene dette gir til å styrke sysselsettingen og videreutvikle velferdssamfunnet. Vi kan bare skape arbeid til alle ved

å ta utgangspunkt i de teknologiske og internasjonale forhold vi er en del av. Vi må gjenvinne den politiske og demokratiske styringen der hvor markedskreftene i dag rår grunnen.

Den voldsomme teknologiske utviklingen kan virke skremmende der den ofte kaster helt om på produksjonsmetoder og produkter. Men sett i ettertid, ville vi ikke vært mange av disse nyskapingene foruten. Den siste teknologiske endringsbølgen har revolusjonert våre kommunikasjonssystemer, gjort telefonen billigere og bidratt til at de fysiske avstandene kortes ned. Den har gitt oss mindre energikrevende transportsystemer. Den har automatisert betalingsformidlingen.

Teknologien har løst oss fra mye fysisk slit. Og - enda viktigere: Den har frigjort ressurser som vi har god bruk for til andre oppgaver. Denne utviklingen er ikke vår fiende, men en alliert i arbeidet med å løse oppgaver som i dag er uløste. Den gir oss muligheter vi aldri før har hatt, også til å løse en rekke av miljøproblemene våre.

Samtidig med disse endringene har vi også sett at levestandarden er blitt stadig høyere. Produksjonsveksten har gitt flere arbeid og økt vår livsstandard. Vi har brukt overskuddet til å redusere den daglig arbeidstiden, forlenge ferien og senke pensjonsalderen. Det har gitt mer tid til utdanning, lengre foreldrepermisjon, full lønn under sykdom.

Men fortsatt har vi mange udekkede behov å rette innsatsen mot, i helsevesenet, eldreomsorgen og i omsorgen for våre barn. Selv om mye er gjort også på disse områdene de siste årene - er det fortsatt mye som gjenstår. Og vi vet at behovene vil vokse.

I motsetning til Høyre, ser vi derfor for oss et samfunn der fellesoppgavene og velferdsgodene må skjøttes og bygges ut. Vi kan ikke trygge verken sysselsettingen eller omsorgen ved å bygge ned den offentlige sektor.

Men - det er også en del av den teknologiske utviklingen at bedrifter legger om og reduserer arbeidsstokken. Mange arbeidsplasser i industrien har blitt borte de siste årene på grunn av ny teknologi og rasjonalisering. Likevel kan vi slå fast at det er nesten en halv millioner flere i arbeid i dag enn for tjue år siden - men arbeidsoppgavene endrer seg. Det er flere som jobber i omsorgsyrkene enn det er industriarbeidere. Vi har langt flere kulturarbeidere enn veiarbeidere. Det er flere som driver med undervisning og forskning enn jordbruk og fiske. Slik ser vi at produksjonsoppgaver legges om og yrkesmønsteret i samfunnet forandrer seg. Dette er en utvikling som vil fortsette.

Siden 1986 er det blitt omlag 75.000 flere arbeidsplasser i stat, fylker og kommuner. Når så arbeidsløsheten likevel har økt, forteller det oss klart at det er tapet av arbeidsplasser i det private næringsliv som har rammet oss hardest de siste årene. Det er flere årsaker til det. Noen arbeidsplasser var bygd på 80-åras lettsindige forretningspraksis, andre ble borte fordi bedriftene måtte rasjonalisere og effektivisere for å klare seg i konkurransen; andre ble rammet av den sviktende etterspørselen hjemme eller ute.

Derfor kan vi ikke få arbeid til alle, hvis vi ikke også klarer å fornye vår industri og vårt private næringsliv.

Den jobben kan vi bare klare gjennom en aktiv innsats og et samarbeid mellom myndigheter og næringsliv, mellom ansatte og eiere. Det er bare slik vi kan få et næringsliv som vil lykkes i den åpnere, internasjonale konkurransen.

I møte med 90-åras problemer og muligheter blir et næringsliv overlatt til seg selv sjanseløst. Da kan ikke svaret være å svekke offentlig sektor, redusere styringen og håpe på at næringslivet skal klare jobben alene, slik Høyre legger opp til.

Men svaret kan heller ikke være, slik andre partier gjør, å lukke øynene for den internasjonale virkeligheten, stikke kjepper i hjulene for økonomisk samkvem med andre land, skattlegge bedriftene så hardt at de knekker sammen og så forsøke å fordele goder som vi ikke har penger til.

Det finnes bare en hovedvei videre for å styrke sysselsettingen. Det må føres en helhetlig politikk for verdiskaping og velferd. Vi må se det internasjonale i sammenheng med det nasjonale. De ulike partene i samfunnslivet må fortsatt utfordres og innbys til å gjøre en innsats - hver på sine felt - men ut fra et felles ansvar.

Vi legger opp til et solidaritetsalternativ. Slik også Sysselsettingsutvalget gikk inn for. Vi må trekke i lag - og vi må trekke i samme retning. Vi må samarbeide om inntektspolitikken slik at ikke kostnadene igjen løper løpsk og gjør norske varer og tjenester for dyre. De siste årene har vi styrket næringslivets konkurranseevne med 10% - men vi må styrke den med 10% til, hvis våre bedrifter skal vinne kampen om kundene, både ute og hjemme.

Vi kan ikke la en Vegar Ulvang stille til start 3 kilometer bak de andre på 3 mila i OL. Det er det mange av våre arbeidsplasser gjør i konkurransen med andre, fordi kostnadsnivået hos oss er høyere. Derfor må vi kutte ned distansen ved å bedre konkurranseevnen.

Vi må ha en rettferdig fordeling. Vi får ikke alle med oss hvis vi ikke deler byrdene. Vi godtar ikke skatteunndragelser, svart arbeid eller andre former for å lure seg unna og snyte fellesskapet på. Derfor skjerper vi kontrollen og går nå langt kraftigere til verks for å avsløre svart økonomi. Vi vil heller ikke ha folk hengende i gyldne fallskjermer. Det der må høre fortida til. - Om dette vil jeg si et ekstra ord i alvor: Ærlige arbeidende mennesker i Norge vender seg klart imot dem som mener at et lite lederskikt har krav på millionlønninger uansett hvor dårlige resultater de oppnår. Det strider mot vår sunne rettferdighetssans. Skal vi gjøre jobben her i landet kreves en solidarisk holdning som alle slutter opp om!

Vi må bruke mer på investeringer, i veier og jernbane, utdanning og forskning, velferd og miljø. Men da må vi bruke mindre på passive overføringer, så vi har penger til å skape arbeid for flere.

Vi må satse enda sterkere på utdanning enn vi har gjort de siste årene - og det har ikke vært lite. Vi må satse enda

mer, fordi vi i årene framover må leve mer av vårt vett, vår oppfinnsomhet og vår evne til å løse oppgavene bedre og billigere. Grunnlaget ligger fortsatt i våre rike naturressurser; fisken, skogen, vannkraften og oljen. Men vi må bli flinkere til å bearbeide produktene, før vi selger dem. Vi må skape nye produkter og komme i front, slik vi har gjort innen oljesektoren. Det er slik kan vi skape flere arbeidsplasser, ikke minst i distriktene.

Tydeligere enn kanskje noen gang ser vi nå sammenhengen mellom næringspolitikk og velferdspolitik. Dette går som en rød tråd igjennom programforslaget: Hva vi kan fordele, forbruke og investere, er avhengig av hva vi klarer å skape og produsere. Gjennom et sterkt og sunt produksjonsliv sikres inntektsgrunnlaget for fellesgodene våre, for velferdsstaten og for den sosiale tryggheten.

For målet med all politikk er jo å bedre folks hverdag. Det er det som er målestokken. Arbeiderpartiet har alltid hatt som mål å bedre livskvaliteten for den enkelte.

Teknologi og kapital er til for menneskenes skyld, ikke omvendt. Utviklingen av velferdssamfunnet har gitt grunnlaget for en radikal bedring av livskvaliteten for den enkelte. Vi har ikke bare fått en høy materiell levestandard for de aller fleste av oss, vi har også fått større muligheter for livsutfoldelse.

Den siste levekårsundersøkelsen viser at folk flest mener de har fått det bedre, også det siste tiåret. Langt flere enn før deltar i idretts- og friluftaktiviteter. Aldri før har så mange gått i teater, på kino, på konserter osv. Langt færre oppgir at de er ensomme. Færre oppgir at de lever i et dårlig bomiljø.

Det sier jeg ikke for å skjule at det fortsatt er mangler i samfunnet. Det har vi tenkt å følge opp, også svakhetene og ulikhetene som avdekkes. Vi ser godt de mange uløste problemene. Eldre som ikke får den omsorg og trygghet de har behov for. Syke og funksjonshemmede som ikke får den behandling de trenger. Familier som sliter med store gjeldsproblemer. Barn som ikke får nok omsorg, verken fra foreldre eller samfunn. Mennesker som får ødelagt sitt liv av alkohol eller narkotika, og ikke minst bekymringsfullt: De stor forskjellene mellom de som har arbeid og de som ikke har det.

Politiske beslutninger alene kan ikke garantere oss et godt liv. Derfor må vi fortsette med å bygge ut livskraftige, sosiale nettverk i nærmiljø og arbeidsliv. Velferdssamfunnet skal ikke bare yte, like viktig er det at det stimulerer oss til deltakelse og ansvar, for oss selv og hverandre.

Derfor skal vi fortsatt støtte opp under det viktige arbeidet som skjer på frivillig grunnlag i vårt samfunn. Organisasjonslivet blomstrer sterkere enn før, flere enn tidligere oppgir at de utfører privat omsorgsarbeid. Alt dette verdifulle arbeidet kan vi aldri erstatte med offentlige ordninger. Det har aldri vært Arbeiderpartiets mål eller mening.

Som jeg sa på landsmøtet vårt i 1989: "Vi vil gjenreise respekten for og plikten til å gjøre en innsats". Og jeg har lyst til å gjenta også dette: "Vi skal gjøre velferdsstaten mer menneskelig og mindre byråkratisk".

Vi trenger den enkeltes innsats også på dette området. Ikke bare fordi det offentlige aldri kan løse alle oppgaver, men også fordi dette er en så viktig del av den varme, den livskvalitet vi ønsker å ha i vårt samfunn. Samspillet, samarbeidet og fellesskapet med andre, kan vi aldri være foruten.

For å virkeliggjøre våre mål om arbeid, miljø og rettferdig fordeling ser vi at vi ikke bare må gjøre en innsats her hjemme på det nasjonale plan - men at vi samtidig må gjøre oss sterkere gjeldende internasjonalt.

Våre arbeidsplasser, vårt miljø, våre levekår og vår hverdag blir jo så sterkt påvirket av beslutninger som tas utenfor Norges grenser. Se bare hvor avhengig Elkem-bedriftene er av utviklingen på de internasjonale metallmarkedene. Derfor går vi inn for å styrke det forpliktende internasjonale samarbeidet. Vi må bekjempe arbeidsledigheten ved en samordnet økonomisk politikk.

Vi må bekjempe miljø- og utviklingsproblemene ved at de velstående land deler sin kunnskap, teknologi og rikdom med de fattige.

På nitti-tallet må vi sterkere enn tidligere ta inn over oss erkjennelsen om at hensynet til miljøet setter grenser for menneskelig virksomhet. Vi er den første generasjon som har stått overfor en slik utfordring. Det er ikke først og fremst storkrig som i dag truer vår eksistens. Det er forurensning, overforbruk, fattigdom og befolkningsvekst.

Vi må ta inn over oss det alvorlet: Framover er bare det som er økologisk forsvarlig også økonomisk forsvarlig. Vår solidaritet må nå også omfatte fremtidige generasjoner.

Marsjorden som kloden gir oss er klar nok: Vi må endre vekstens innhold. Vern av natur, miljø og vår kulturarv må stå sentralt i alt vi gjør. Det som til nå er gjort, er bare begynnelsen. I miljøpolitikken kommer vi ikke utenom det faktum at felles innsats er det eneste som vil nytte, i vårt eget land og landene i mellom. Miljøet redder vi for alle, eller ingen.

Dette kan høres selvsagt ut i dag, men for få år siden nektet andre land for at deres utslipp forurenset og ødela vassdragene hos oss. Rio-konferansen i juni viste hvor mye verdens land tross alt har lært de siste årene. Men jobben er ikke gjort. Det er langt igjen og motkreftene - de er mange og sterke.

Vi har fortsatt en jobb å gjøre. Men vi kan ikke gjøre jobben alene. Derfor skal vi fortsatt satse sterkt, både hjemme og ute; der de forpliktende internasjonale vedtakene blir fattet.

Vi vet at vi ikke kan rive den norske hverdagen løs fra omverdenen. Vi har alltid sett sammenhengen mellom nasjonal politikk og internasjonalt samarbeide. Også vårt tilknytning til det øvrige Europa handler om hvordan vi best kan virkeliggjøre våre ambisjoner om det samfunn vi vil ha.

I 1990 var vi enige om tre viktige holdninger for pro-

grambehandlingen om Norge i et nytt Europa. Den første var at vi støttet EØS. Den linjen har vi stått ved, og avtalen fikk bred oppslutning fra samtlige fylkespartier. Vår faste kurs i EØS-saken har bidratt til at Norge har fått en avtale som sikrer våre viktigste næringsinteresser når det indre marked trer i kraft fra nyttår. Og vi fikk til slutt ikke bare 3/4 flertall i Stortinget, vi fikk nesten 4/5!

Den neste holdningen vi var enige om var at vi ville legge stor vekt på vårt forhold til de andre nordiske land. Lite ante vi dengang at Finland skulle følge Sverige med sin søknad om medlemskap.

Til sist var vi enige om at vi trenger overnasjonal styring. Her ligger vårt verdigrunnlag forankret. Vi er enige om at vi trenger mer fellesskap og mer ansvar, også av hensyn til de som kommer etter oss. Vi trenger mer - ikke mindre - samlet demokratisk styring. I vår bevegelse har vi alltid drevet på for å bygge ut demokratiet. Vi har ikke akseptert at det skulle være områder der demokratiske beslutninger ikke gjelder.

Hva vi får til i Norge er viktig. Vi må ha et levende, bevisst demokrati, ute i folks hverdag, i lokalsamfunnet, i våre kommuner og fylker. Og vi må mobilisere våre nasjonale krefter for å ta felles løft for levende bygder, levende industristeder og levende byer.

Men, så må vi spørre: Er dette nok? Må vi ikke mobilisere fellesskapet utover Norges grenser? Må vi ikke styrke demokratiet, evnen til ansvar og fellesskap - i en enda videre ramme? Vi trenger et rettssamfunn, ikke bare i hvert enkelt land, men på tvers av de grenser der mennesker ferdes, varene fraktes og pengene flyttes gjennom dataterminalene. Vi trenger regler for miljø og sikkerhet - så vi kan ta vare på oss selv og våre etterkommere. I dag flyter kapitalen fritt, miljøutslipp kjenner ikke landegrenser og etnisk og nasjonal uro truer freden i mange områder av Europa. Hvorfor skal da de politiske styringsredskapene slutte ved grensestasjonene?

Det sentrale i dagens virkelighet er at nasjonalstaten er for liten til å løse menneskenes store problemer, men for stor til å løse menneskenes små problemer. Det er vår utfordring - vi som legger avgjørende vekt på å sikre bedre politisk styring.

Arbeidet med å bygge ut demokratiet mellom landene er den nye store etappen i demokratiets historie. Vi står bare ved en begynnelse, og EF-landene er kommet lengst. De er slett ikke ferdige. Men EF er der, som den ledende politiske samarbeidsordning i Europa. Se på hva dansk SF sier sammen med våre meningsfeller: EF er den naturlige ramme for et forpliktende samarbeid i Europa. Danmark skal ikke isoleres, men spille en aktiv rolle i Europas fortsatte utvikling.

Selvsagt kan vi ikke sette to streker under svaret og si at slik er EF. Her blir veien til mens vi går, og det er de som går sammen som avgjør kursen.

Alle disse spørsmålene, og mange flere, har ligget til grunn for arbeidet i studiesirkelene og i partilagene. Det fylkesårsrsmøtene tok stilling til var en prinsipiell holdning

til hvordan vi best kan arbeide for fred, sysselsetting, velferd og miljø i Norge og i et nytt Europa. Skal vi stå helt utenfor i troen på at vi best kan møte utfordringene alene, skal vi si oss fornøyd med EØS-avtalen, eller skal vi delta fullt ut i det politiske samarbeidet?

Flertallet mente at det er i Norges interesse å delta fullt ut i det politiske samarbeidet i Europa, og det er signalet vi sender i programutkastet. Søker vi om medlemskap er det fordi vi ønsker at Norge skal bli medlem - vi ønsker at vi skal få et forhandlingsresultat som vi kan anbefale og som folket vil godta.

Så kommer spørsmålet: Haster det med dette, kan vi ikke slå oss til ro med EØS-avtalen og se det hele an?

Ingen har råderett over historiens gang og aldri vil det være slik at historien legger alt til rette for oss. Men likevel er det nå vi har muligheten til å forhandle om medlemskap sammen med de andre nordiske land.

Situasjonen er radikalt forandret fra 1972, og alternativene ser helt annerledes ut. Personlig følte jeg dengang at vi kunne få et sterkere skille i Norden, hvis Norge og Danmark ble medlemmer, fordi Sverige og Finland måtte stå utenfor.

Norden er ikke lenger et alternativ til europeisk samarbeid. Med Sverige, Finland og Danmark som medlemmer vil over 80% av Nordens folk være innenfor EF. Vi må ta med i vår vurdering at grensen mellom Norge og EF kan komme til å gå langs kjølen. Det får ikke bare store konsekvenser for grensehandelen. Det skaper en helt ny situasjon for nærheten og samarbeidet i Norden.

Norge har nå ført an i arbeidet med å fornye det nordiske samarbeidet. Den nordiske identiteten, språkfelleskapet, kulturen og alle forbindelsene på kryss og tvers av landegrensene er en unik ressurs. I neste uke vil alle reformforslagene bli drøftet ved Nordisk Råds sesjon i Århus. Vi kan - hvis vi vil - bidra til en ny vekstperiode for nordisk samarbeid, innenfor det europeiske samarbeidet.

Nå står Sverige og Finland, og våre EFTA-partnere Østerrike og Sveits, klare til å forhandle om medlemskap. Slike forhandlinger handler også om hvordan vi vil at Fellesskapet skal bli. Det er nå - og ikke om 5 eller 10 år - at Norden kan forhandle samlet og vinne gjennomslag for nordiske interesser.

Hva skjer om vi likevel tar oss mer tid, som Tydal Arbeiderparti ber om - til å tenke oss om - til å se an hvordan utviklingen går - til å se hvordan EF blir? Hva skjer om vi venter i 10 år slik Lenangen Arbeiderlag og Lyngen Arbeiderparti ber om? Jeg tror svaret er at ingen vil vente på oss dersom vi tar en tenkepause. Og da må vi være klar over at veldig mye vil bli avgjort i årene som kommer, uten at vi får være med på å bestemme. La oss se på noen områder:

Om vi venter, frasier vi oss retten til å markere våre interesser når Norden slutter seg til EF. Et utvidet EF som kan omfatte Den skandinaviske halvøy, Finland og hele Nord-

kalotten, blir et nytt EF. Selv om Sverige og Finland står oss nær i mange sammenhenger, så skal vi ikke regne med at de vil ivareta alle hensyn til Norge under sine egne forhandlinger. Tenk på fiskeriene, landbruket og energisektoren. Det blir ikke så lett om vi på et senere tidspunkt skal forhandle alene med EF, mens Sverige og Finland sitter på den andre siden av bordet.

Om vi venter, gir vi EFs medlems- og søkerland - uten oss - tid til å utvikle et nærmere europeisk samarbeid og sikkerhets- og utenrikspolitikk. Her berøres viktige norske interesser. Hvem skal tale Norges sak?

Om vi venter, gir vi EFs medlems- og søkerland tid til å utvikle samarbeidet med Sentral- og Øst-Europa. Hvert land er opptatt av situasjonen i de områder som står dem nærmest. Her handler det om økonomisk samarbeid, handel og miljø. Hvert land vil at innsatsen og ressursene skal settes inn der de har sine interesser. Vi kan ikke vente at de andre landene vil prioritere de mange utfordringene i våre nærområder. Her kan det være grunn til å minne om uttalelsen fra Troms Arbeiderparti tidligere i år som sier det slik: Vi må påvirke makthaverne i Russland ved å overbevise dem om at forholdet til Norge er en del av Russlands forhold til Vest-Europa, og ikke et lokalt spørsmål mellom Russland og Norge.

Om vi venter, gir vi EFs medlems- og søkerland tid til å utvikle felles holdninger til utviklingen av landbrukspolitikken. Vi vet at GATT-forhandlingene skal innpasse landbrukspolitikken i de internasjonale avtalene. EF-landene arbeider videre med sin landbruksreform. Hvem skal tale norske interessers sak? Hvem skal kjempe for at vi får aksept for særskilte virkemidler for landbruket i distriktene?

Derfor mener jeg at vi tar best vare på handlefriheten ved å søke om medlemskap nå, og forhandle sammen med våre nordiske naboer. Et samarbeid i EF gir ikke svaret på alle våre utfordringer, men det setter oss bedre i stand til å møte dem.

Alle vet at det i realiteten er dette landsmøtet som avgjør om Norge skal gå inn i forhandlinger om medlemskap. Vi skal avgjøre om vi vil anbefale at Norge bør søke om medlemskap, forhandle og gi folket et valg.

Men alle vet også at det ikke står til Arbeiderpartiet alene å avgjøre om Norge skal bli medlem i EF. Den avgjørelsen skal vi her i landet ta gjennom en folkeavstemning. Da skal du og jeg selv ta ansvaret for vårt valg.

Medlemsskapsforhandlingene blir krevende, det må vi forberede oss på. Men det er bare ved å få EF til å vise kortene gjennom forhandlinger at vi kan få svaret på om Norge samlet sett er velkommen i EF på et holdbart og skikkelig grunnlag. Når resultatet foreligger skal vi ta oss tid til å vurdere det grundig.

Ingen skal være i tvil om at vi vil stå hardt på i for-

handlinger med EF. Her står forholdet til våre naturressurser og distrikt-Norges interesser sentralt. Jeg synes Buskerud Arbeiderparti har uttrykt dette klart og greit: Det er helt avgjørende for vår stillingstaken at Norge får beholde kontrollen over norske naturressurser og at vi finner gode løsninger for primærnæringene, distrikts- og regionalpolitikken.

Vi skal arbeide for et resultat som tar hensyn til vår særegne klimatiske og geografiske situasjon. Vi vet at vi må fortsette å legge om kursen i landbrukspolitikken. Vi lever i en verden der det blir stadig vanskeligere å snakke om helt skjermede næringer. Den utfordringen kan vi møte offensivt, og proposisjonen fra Gunhild, som vi har diskutert så grundig i partiet, trekker opp kursen for et robust norsk landbruk i framtiden. Det er ingen håndsrekning til norske bønder og bygder å lukke dørene og håpe på at det ikke kommer forandringer. Vi må være offensive og sørge for at de som satser kan greie det slik at vi både trygger bosettingen og en nødvendig nasjonal matvareproduksjon.

Vi driver jordbruk her i landet under ganske andre vilkår enn lenger sør i Europa. Derfor skal vi forhandle og stå beinhardt på for et resultat som tar hensyn til vår særegne geografiske og klimatiske situasjon. Våre primærnæringer har andre oppgaver enn bare å produsere mat. Det perspektivet vinner fram også i EF. Vi skal arbeide for ordninger som gjør det mulig å opprettholde en robust bosetting i vårt langstrakte land.

Distriktspolitikken har et annet utgangspunkt i Norden enn i et land midt i Europa. EFs regler er utviklet for områder der det er 2 km mellom tettstedene, gode kommunikasjoner og en variert næringsstruktur. Slik er det ikke i nord, der store avstander, et hardt klima og spredt bosetting reiser andre krav til politikken. Det tror jeg de andre EF-landene vil forstå.

Jeg har lyst til å si også til dette landsmøtet: Får vi en ublid, urimelig og lite framtidsrettet behandling i de landbrukspolitiske forhandlingene, så får vi store problemer. Selvsagt går det en grense for hva slags forhandlingsresultat vi kan anbefale. Men jeg har tro på at vi kan nå fram og få til ordninger som sikrer et robust jordbruk som kan møte de nye internasjonale omgivelsene vi allerede er en del av.

Når det gjelder fiskerispørsmålet så vet vi alle hvor vanskelig det var i 1972. EF undervurderte fiskerienes betydning for folk i Nord-Norge, og det var hovedgrunnen til at nesten 80% av befolkningen i Nord stemte nei for tjue år siden. Frykten for å miste styringen over fiskeriressursene er igjen en viktig årsak til at folk i Nord fortsatt er skeptiske.

Jeg forstår at folk er urolige. I 1980-årene opplevde vi dramatisk nedgang i torskebestanden på grunn av uforstandig overfiske. Nå har vi møysommelig fått båten på rett kjøl og fisken tilbake i havet. Da skal vi selvsagt stå vakt om fiskeriressursene i våre farvann. Disse har avgjørende betydning for bosetting og arbeid i hele Kyst-Norge.

Hva vil vi så møte i forhandlinger med EF? Her må vi se

på de retningslinjer som faktisk gjelder. Jeg velger å forholde meg til det vi ser. Det er ingen fri adgang til disse havområdene i dag. Det vi ser er at kystfiskerne har suverene rettigheter innenfor 12-milssonen, og at historiske rettigheter er av avgjørende betydning ved kvotefordelinger. Dette har vært forholdet siden 1982, og det vil med all sannsynlighet være opplegget fram til 2002.

Skulle vi så vente til 2002 og se hva EF-landene blir enige om da? Det er jo egentlig en defensiv strategi. Jeg tror vi kan komme bedre ut ved å kjempe for våre rettigheter i forhandlinger nå, med Jan Henry som fiskeriminister. Vi vil stå vakt om kyst-Norges rettigheter og livsgrunnlag, vi vil stille strenge krav til forvaltningen av ressursene og vi vil sette bærekraftig forvaltning av fiskeriressursene i fokus. Som medlemmer vil vi være i en helt annen og mye sterkere posisjon til å bestemme den videre utviklingen etter 2002. Vi er en fiskeripolitisk stormakt, og det vil vi være oss bevisst.

Partifeller,

Vi har ambisjoner for det norske samfunnet. På dette landsmøtet skal vi vedta det mest ambisiøse og krevende parti-programmet noen gang, et partiprogram inn i et nytt århundre, et program for Norge i Europa.

Derfor har vi også ambisjoner for Europa. Vi skal ikke lukke oss inne i vår egen krets, men ta vår del av ansvaret og prege det Europa som nå tar form.

Vi vil ha et Europa som respekterer mangfoldet. Folk må kunne kjenne seg igjen i avgjørelser som tas nærmest dem det gjelder. Vi vil kjempe for at våre verdier vinner gjennomslag, et Europa som står sammen i kampen for fred, sysselsetting, velferd og miljø.

Vi vil ha et Europa der landene sammen gjenvinner den politiske styringen vi har tapt hver for oss over kapitalen, teknologien og de flernasjonale selskapene.

Vi vil ha et Europa som er rede til å bære et ansvar som går utover seg selv. Vi må ikke glemme at det store flertall av verdens befolkning i den tredje verden er sunket stadig dypere inn i fattigdom, gjeld og økologisk uføre. Bare et internasjonalt krafttak kan snu denne utviklingen. Da må de europeiske landene ta et særlig ansvar. Her kan de nordiske land - som alltid har lagt stor vekt på solidarisk politikk og utviklingshjelp - bidra til å sette de avgjørende miljø- og utviklingsspørsmålene øverst på dagsorden.

Det er i årene som kommer at vi må makte å skape en ny fredsordning i Europa som slår ring om demokratiet og driver voldsspøkelset tilbake. Det er nå vi avgjør om neste generasjon kan si at vi sto opp til utfordringene og skapte et nytt grunnlag for fred og samarbeid i Europa.

I et Europa der vi igjen opplever grufulle krigshandlinger er det mye håp i at så mange demokratiske land bruker kreftene på å videreutvikle et fredelig og forpliktende samarbeid. For når har demokratiet i Europa vært truet i vårt århundre? Det var jo dengang forpliktende samarbeide mellom landene virkelig var mangelvare - i mellomkrigstiden. Dengang følte de store landene seg fristilt fra de andre og det var

nettopp da de farlige kreftene ble sluppet løs og fikk vokse. Det var da aggressiv nasjonalisme og totalitære krefter kunne vinne makten, med de fryktelige konsekvenser det fikk for oss alle.

EF-landene var seg oppgaven voksen på 70- og 80-tallet da de åpnet dørene for Hellas, Spania og Portugal som hadde kastet fasciststyret av seg. Nå er oppgavene enda større. Da står det for meg som helt avgjørende at også vi er drevet av den samme motivasjon som drev sosialdemokratiske ledere til å satse på europeisk samarbeid i etterkrigstiden - det grunnleggende håpet om aldri mer krig. Willy Brandt reiste seg på barrikadene i kampen mot ekstrem nasjonalisme, rasisme og fremmedhat - han sto der fra tredveårene og helt fram til han døde.

Vi vet at det er politiske krefter i Europa som ikke deler våre verdier. Skal vi så la dem operere fritt? Skal vi overlate til våre sosialdemokratiske søsterpartier å kjempe kampen alene?

Tenk bare tilbake til strategi-diskusjonen i Arbeiderpartiet tidlig i dette århundre. Arbeiderbevegelsen ble til ut fra visjoner om et bedre samfunn med rettferdig fordeling og like rettigheter til alle. Medlemmene visste det var langt fram. Skulle de delta i politikken og kjempe for makten i Stortinget der de borgerlige dominerte, eller skulle de stå på utsiden med sin protest?

De valgte det første, og de lyktes. Det var et gjennomtenkt valg for å forandre maktforholdene. Det handler om det samme i dag. Vi liker ikke alt vi ser rundt oss. Mye må forandres. Skal vi få til en bærekraftig utvikling, må landene i Europa legge om kursen, raskest mulig på område etter område. Vi er ikke alene om å ønske det. Skal vi ikke ha tro på våre verdier og at de kan deles av et flertall av Europas folk?